

Основи Конституційного права України

Предмет, метод і система конституційного права

Термін "конституційне право" вживається в трьох значеннях: галузь національного права; окрема наука; учбова дисципліна в системі юридичної освіти. Термін "конституційне право" набув поширення в країнах з англосаксонською системою права, а в Романо - германській системі права вживається термін державне право.

Конституційне право - це система норм, які закріплюють повноваддя народу, основу суспільного устрою, правового статусу громадян і організацій, діяльності державних органів. Предметом конституційного права є суспільні відносини, які виникають і діють у процесі здійснення основ повноваддя народу; відносини, які розкривають побудову, устрій держави; відносини, які визначають основоположні засади функціонування держави; відносини, які визначають характер зв'язків між державою і конкретною особою. Під методом конституційного регулювання розуміється система прийомів і способів, за допомогою яких конституційні норми впливають на конкретні суспільні відносини, впорядковують їх стосовно цілей і завдань правового регулювання.

Конституційно-правовий метод характеризується комплексністю, він охоплює: а) метод безпосереднього конституційного закріплення регулювання найважливіших суспільних відносин (в Конституції закріплюються не всі, а найголовніші, кардинальні принципи і положення, які визначають зміст та основні напрямки розвитку суспільства); б) метод імперативного, централізованого регулювання (відносини між суб'єктами права ґрунтуються на засадах субординації тобто підпорядкування одного суб'єкта іншому); в) установчий характер нормативних приписів (регулювання відносин здійснюється "вперше", тобто встановлення порядку розробки і прийняття Конституції України, формування і діяльності органів державної влади, закріплення правової системи держави та інше); г) універсальність конституційного регулювання (дія конституційних норм поширюється на всі сфери життєдіяльності, на всі галузі системи права України); д) поєднання безпосереднього прямого регулювання суспільних відносин нормами конституційного права з непрямою (опосередкованою) дією Конституції; ж) поєднання стабільності і динамізму (Конституція надзвичайно постійний політико-правовий документ, але зміни життя суспільства вимагають своєчасного внесення змін до неї. Законом України "про внесення змін в Конституцію України" від 08.12.2004 р. були внесені

зміни і доповнення в 25 статей Конституції);з) надзвичайно високий юридичний рівень (Конституція на найвищому законодавчому рівні закріплює відносини, що виникають і діють у процесі здійснення основ повновладдя народу України).

Система конституційного права - це розміщення норм, що дозволяє функціонувати конституційному праву як єдиному цілісному системному утворенню. Її структурними елементами є: а) норми конституційного права; б) інститути конституційного права; в) підгалузі конституційного права.

Конституційно-правова норма - це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою з метою охорони та регулювання суспільних відносин, які складають предмет галузі конституційного права.

Конституційно-правові норми характеризуються загальними рисами, притаманними всім видам правових норм:

- а) вони виступають регулятором суспільних відносин;
- б) встановлюють загальнообов'язкові правила поведінки;
- в) носять формально визначений характер;
- г) мають письмову, документальну форму, містяться в нормативно-правових актах та інших джерелах права;
- д) їх виконання забезпечується примусовою силою держави.

Одночасно конституційно-правові норми мають і специфічні риси. Від інших правових норм вони відрізняються:

- 1) змістом (регулюють особливе коло суспільних відносин, що складають предмет галузі конституційного права України);
- 2) установчим характером приписів, що містяться в цих нормах, які визначають систему органів державної влади, встановлюють форму правових актів (закони, укази, постанови, розпорядження) та їх оприлюднення, порядок їх прийняття;
- 3) джерелами, в яких вони виражені;
- 4) вищою юридичною силою відносно інших правових норм;

5) особливостями структури (конституційні норми взагалі мають лише диспозицію - "Україна є республікою" (ст. 5 Конституції України), інші - диспозицію і гіпотезу - "Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України" (ст. 32 Конституції України), а санкція міститься лише в окремих конституційно-правових нормах - "Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину" (ст. 111 Конституції України);

6) особливостями кола суб'єктів, відносини між якими вони регулюють;

7) велика частина конституційно-правових норм має загально регулятивний характер (норми-принципи, норми-декларації, норми-дефінації норми-програми тощо) - "Україна є унітарною державою" (ст.2); "В Україні існує єдине громадянство" (ст.4).

Конституційно-правові норми класифікуються за різними підставами:

1. За змістом, тобто в залежності від того, які сфери суспільних відносин, що складають предмет галузі конституційного права, вони регулюють.

2. За юридичною силою виділяють норми, що містяться в Конституції та конституційних законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, актах органів місцевого самоврядування тощо.

3. За ступенем визначеності припису, що міститься в нормі, виділяють диспозитивні та імперативні конституційно-правові норми.

Диспозитивні - це такі норми, які надають суб'єктам можливість вільного вибору поведінки на їх розсуд - "Президент України створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби" (п. 28 ст. 106 Конституції України).

Імперативні ж норми передбачають чітко визначену поведінку суб'єктів за відповідних обставин - "Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин - на інший період" (ч. 1 ст. 96 Конституції України).

4. За призначенням у механізмі правового регулювання конституційно - правові норми поділяються на матеріальні та процесуальні.

Матеріальні норми передбачають вплив на суспільні відносини шляхом безпосереднього правового регулювання. Вони визначають структуру і

порядок утворення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, встановлюють правовий статус людини і громадянина. Процесуальні норми визначають форми, в яких реалізуються матеріальні конституційно-правові норми: "рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування" (ч. 2 ст. 84 Конституції України).

5. За часом дії конституційно-правові норми поділяються на тимчасові та постійні. Тимчасові норми містяться в актах тимчасової дії, у перехідних положеннях Конституції України. Постійні конституційно-правові норми не мають визначеного строку дії.

6. За територією дії розрізняють конституційно-правові норми, що діють на території України, Автономної республіки Крим або окремих адміністративно-територіальних одиниць, крім цього конституційно-правові норми класифікуються за характером припису, що міститься в нормі (уповноважуючи, зобов'язуючі, забороняючи), їх функціональним спрямуванням (регулятивні, охороняючи) тощо.

Конституційний інститут - це функціонуюча відокремлено, внутрішньо стабільна група взаємопов'язаних норм, які регулюють однорідні суспільні відносини тісно пов'язані між собою.

Ознаки інституту:

- о цілеспрямованість правового регулювання, єдність норм, що його складають;

- о наявність властивих конституційному праву принципів, що визначають специфіку, щодо інших інститутів права;

- о інститут має свій склад;

- о норми інституту регулюють однорідні суспільні відносини тісно пов'язані між собою.

Види конституційно - правових інститутів:

- 1) інститут, що визначає громадянство;

- 2) інститут, що закріплює систему прав і свобод людини і громадянина;

- 3) інститут, що закріплює гарантії реалізації захисту прав і свобод та інші.

Підгалузь конституційного права - це сукупність конституційно-правових норм, що є складовою частиною галузі конституційного права, яка регулює певний вид суспільних відносин.

Види підгалузей конституційного права:

1. Виборче право;
2. Підгалузь, що визначає конституційний статус Верховної Ради України;
3. Підгалузь, що визначає конституційний статус органів виконавчої влади України;
4. Підгалузь, що визначає конституційний статус органів судової влади та інші.

В 1787 році була прийнята Конституція США - перша писана конституція. Першою писаною європейською конституцією є Конституція Польщі і Франції 1791 років.

Існують різні способи прийняття конституції:

- дарування конституції одностороннім актом глави держави (октроїрувався);
- договірний (Білль про права у Великобританії 1689 р., Акт про народне представництво у Великобританії 1983 р.);
- демократичний - (наприклад: Конституція США підготовлена Установчими зборами і ратифікована Конституційними Конвентами штатів; Конституція Франції 1958 року після розробки проекту конституційним комітетом схвалена шляхом референдуму; Конституція України розроблена конституційною комісією та прийнята Верховною Радою; Конституція Росії прийнята шляхом референдуму);
- антидемократичний - конституція розроблена урядом і виноситься на плебісцит, який зводиться до схвалення урядового проекту - (наприклад: 1976 р. - прийняття Конституції Куби, 1980 р. - прийняття Конституції Чилі).

З часом в конституцію необхідно вносити зміни та доповнення для того, щоб забезпечити її динаміку. Є держави як наприклад Бельгія, які не допускають змін та доповнень до конституції. В таких країнах, як Україна та Італія, можна вносити зміни та доповнення в конституції лише дотримавшись певних процедур, В Індії та Ізраїлі можна вносити зміни до конституції, як до простого закону, так звані гнучкі конституції.